

Anna Lis-Zaldivar

AJP w Gorzowie Wielkopolskim
ORCID: 0000-0002-2160-1062
<https://doi.org/10.26881/ndps.2023.50.13>

Joanna Ziemkowska

AJP w Gorzowie Wielkopolskim
ORCID: 0000-0002-6428-6939
<https://doi.org/10.26881/ndps.2023.50.13>

Dobre praktyki pedagogiczne. Las jako przestrzeń przysposobienia do pracy uczniów z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną

Praca jest istotnym elementem życia dorosłego człowieka. Może zaspokajać nie tylko potrzeby materialne, ale również społeczne, kulturalne oraz rozwoju osobistego. W sytuacji osób z niepełnosprawnością dodatkowo pełni rolę rehabilitacyjną i motywacyjną do podejmowania działań i aktywności. Na przykładzie Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Niemieńsku przedstawiono przysposobienie uczniów z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną do pracy w lesie. Dzięki osobistemu zaangażowaniu nauczycieli oraz nadleśnictwa powstał wyjątkowy projekt angażujący młodzież na rzecz gospodarki leśnej i ochrony zwierząt. Nie tylko była możliwość bezpośredniego zapoznania się z dobrodziejstwami lasu, ale również zadbania o jego ochronę i stan. Uczniowie wykonywali użyteczne dla leśnictwa prace, np. sadzenie lasu, ewidencjonowanie i sprzątanie budek lęgowych, naprawy grodzień, malowanie infrastruktury leśnej, przygotowywanie karmy dla zwierząt, dokarmianie zwierząt podczas mroźnej zimy. Praktyki w lesie dla młodzieży miały również pozytywny walor emocjonalny. Wszyscy uczniowie lubili przebywać i pracować w lesie. Określono osiągnięcia uczniów po odbyciu praktyk, w zakresie wiedzy o leśnych zwierzętach i roślinach, ochronie przyrody, dbaniu o las, pracach użyteczności leśnej. W poniższym tekście został omówiony fragment weryfikacji wiedzy i umiejętności młodzieży dotyczący jedynie użyteczności prac fizycznych wykonywanych na terenie lasu. Wraz z rozwiązaniem Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Niemieńsku praktyki zostały wstrzymane, a uczniowie zakończyli edukację lub rozpoczęli naukę w innych ośrodkach, gdzie realizują obowiązujące tam przygotowanie zawodowe.

Słowa kluczowe: przygotowanie do pracy, las, niepełnosprawność intelektualna, zaburzenie rozwoju intelektualnego, praktyka przysposabiająca do pracy

Good pedagogical practices. The forest as a space for element adapting students with moderate intellectual disabilities for work

Work is an essential element of an adult's life. It can satisfy not only material needs but also social, cultural, and personal development needs. For people with disabilities, it additionally plays a rehabilitative and motivational role in undertaking actions and activities for society. The example of the Educational Center in Niemieńsko illustrates the preparation of students with moderate intellectual disabilities for work in the forest. Thanks to the personal involvement of teachers and the forestry authority, a unique project was developed. The youth not only had the opportunity to directly acquaint themselves with the benefits of the forest but also to care for its protection and condition. Students performed useful forestry work, such as planting trees, documenting and cleaning nesting boxes, repairing fences, painting forest infrastructure, preparing animal feed, and feeding animals during the cold winter. The study tested the children's knowledge of forest animals and plants, nature protection, forest care, and forestry utility work. This text discusses a part of the research concerning knowledge of the utility of physical work performed in the forest. Forest-assisted practices for youth also had a positive emotional value. All students enjoyed staying and working in the forest. With the closure of the Educational Center in Niemieńsko, the internship preparing for work were concluded. Students began education in other centers, where different vocational impacts are implemented, or completely finished their education.

Key words: preparation for work, forest, intellectual disability, disorder of intellectual development, internship preparing for work

Wprowadzenie

Ważnym elementem w życiu człowieka jest praca zawodowa, dzięki której osiąga się nie tylko stabilność, dobrobyt materialny, ale również – a może przede wszystkim – satysfakcję z przeobrażania świata oraz doskonalenia siebie (Gałkowski 1980; Baraniak 2012; Karney 2007; Drzeżdżon 2007; Musialska 2010; Schultz, Schultz 2002). Dominującą cechą współczesności jest ciągła zmienność. Zmiany obejmują różnorodne sfery społeczne i obszary społeczno-gospodarcze, determinując w ten sposób przestrzenie edukacyjne, w tym również w obrębie kształcenia zawodowego i przygotowania do pracy (Baraniak 2012). Tak więc aktywność osób z niepełnosprawnością intelektualną w zróżnicowanych środowiskach sprzyja adaptacji do współczesnych warunków życia, w tym aktywności w pracy.

Spółczesność według Słownika języka polskiego: „to ogół ludzi pozostających ze wzajemnych stosunkach wynikających z podobieństw warunków życia, podziału pracy, norm postępowania itp.; też: ogół obywateli danego kraju, okręgu, miasta itp.” (Drabik i in. 2006: 943). W definicji akcentuje się wymiar wspólnotowy jednostek, zbieżne cechy i zgodność, w szerokim tego słowa znaczeniu. Jednakże społeczeństwo to również różnorodność i odmiennność swobodnie zespolona podobieństwami. Cechą bądź stanem różnicującym jest m.in. niepełnosprawność jej członków. Niepełnosprawny to człowiek „nieosiągający pełnej sprawności fizycznej lub psychicz-

nej” (Drabik i in. 2006: 509). Cytowana definicja, chociaż zdawkowa, oddaje kwintesencję niepełnosprawności, i na jej podstawie można budować wielorakie jej obrazy. W literaturze przedmiotu w definicyjnym ujęciu niepełnosprawności wyróżnia się co najmniej dwa podejścia, paradygmaty: model medyczny (czasami określane jako indywidualny) ukierunkowany na akcentowanie braków, niedorozwoju, odstępstw od normy oraz model społeczny (Cytowska 2012: 73). Według P. Hunta, pioniera modelu społecznego (Giddens 2017: 418–419), „*problem niepełnosprawności nie polega wyłącznie na ograniczeniach w funkcjonowaniu i ich jednostkowych konsekwencjach, ale także – co ważniejsze – na naszych relacjach z «normalnymi» ludźmi*”. Różnicę między modelem indywidualnym a społecznym przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Postrzeganie przez społeczeństwo osób z niepełnosprawnością według dwóch modeli niepełnosprawności: indywidualnego oraz społecznego

Lp.	Postrzeganie osób z niepełnosprawnością według modeli	
	medycznego (indywidualnego)	społecznego
1.	tragedia osobista	opresja społeczna
2.	problem osobisty	problem społeczny
3.	indywidualne leczenie	działania społeczne
4.	medykalizacja	samopomoc
5.	uprzedzenia	dyskryminacja
6.	kontrola	wybór
7.	jednostkowa adaptacja	zmiana społeczna
8.	Ja: pacjent	Ja: pełnoprawny członek społeczeństwa, konsument „życia”
9.	wymagana pomoc i wsparcie	samostanowienie, żądania celem realizacji swoich praw
10.	niemożność lub znaczne ograniczenia wobec wykonywania pracy zawodowej	praca wykonywana według indywidualnej możliwości

Źródło: opracowanie własne po podstawie (Giddens 2012: 419; Kirenko 2007: 84).

Model społeczny opisuje również ograniczenia osób z niepełnosprawnością w kontekście pracy. „... *bariery stawiane przed niepełnosprawnymi powstały w czasie rewolucji przemysłowej, kiedy zostali oni wykluczeni z rynku pracy...*” (Giddens 2012: 420).

Modele niepełnosprawności obejmują wszystkie jej rodzaje i stopnie. Ze względu na tematykę zagadnienia w dalszej części pracy będzie omawiane umiarkowane zaburzenie rozwoju intelektualnego¹.

¹ Bardzo dokładne omówienie terminów niepełnosprawności, w tym niepełnosprawności intelektualnej/ zaburzenia rozwoju intelektualnego znajduje się w (Olszewski, Parys 2016).

Zgodnie z systemem oświaty, celem edukacji uczniów z umiarkowanym zaburzeniem rozwoju intelektualnego jest efektywne przygotowanie młodzieży do dorosłości, w tym, w praktycznym przysposobieniu do podjęcia zatrudnienia na otwartym lub chronionym rynku pracy (Rozporządzenie MEN z 14.02.2017 r.). Na poszczególnych etapach edukacji cel ten jest realizowany w różnorodny sposób, dostosowany do wieku, możliwości i potencjału wychowanków.

Celem artykułu jest przedstawienie dobrych praktyk pedagogicznych² realizowanych w lesie stanowiącym przestrzeń przysposobienia do pracy uczniów Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Niemieńsku (dalej SOSW) w porozumieniu z Nadleśnictwem Głusko. Instytucje te realizowały wspólnie praktyki przysposabiające uczniów z umiarkowanym zaburzeniem rozwoju intelektualnego do pracy.

Pojęcie niepełnosprawności intelektualnej wraz z charakterystyką umiarkowanego zaburzenia rozwoju intelektualnego

Na przestrzeni ostatnich kilku dziesięcioleci zmieniało się podejście do określania, akcentowania kontekstu definiowania oraz funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną³. Obecnie pojęcie niepełnosprawności intelektualnej jest precyzowane przez analizę 5 wymiarów, w obszarze specyficznych cech danej osoby oraz środowiska. Są to: zdolności intelektualne, zachowania adaptacyjne: poznawcze, społeczne i praktyczne, zdrowie, uczestnictwo i kontekst (Otrębski, Mariańczyk, Amilkiewicz-Marek i in. 2022: 76).

Zdolności intelektualne to sprawność umysłowa pozwalająca na określanie przyczyn, planowanie, umiejętność myślenia abstrakcyjnego, rozwiązywania problemów, rozumienie pojęć, łatwość uczenia się, w tym poprzez doświadczenia. Zachowania adaptacyjne dotyczą sferę poznawczą, społeczną oraz praktyczną, stanowiąc szeroki zakres wpływów i oddziaływań. Zdrowie jest analizowane nie tylko pod kątem sprawności psycho-fizyczno-somatycznej, lecz również środowiska życia; jego wspierającego bądź hamującego oddziaływania na pożądaną funkcjonowanie osoby. W aspekcie zdrowia również zwraca się uwagę na sprawność samej jednostki do rozpoznawania i identyfikacji swojego stanu oraz odpowiedniego, do spostrzeganych zmian, zachowania się. Analizując parametr uczestnictwa bierze się pod uwagę predyspozycje do aktywności społecznej osoby i jej relacji z innymi członkami społeczeństwa, pozostającymi w bliższych lub

² Ze względu na wyjątkowość działań – praktyki zawodowe w lesie – można w tym przypadku mówić nie tylko o dobrych praktykach, ale również o innowacyjności edukacyjnej.

³ Dopiero od lat 60. XX wieku w diagnozie niepełnosprawności zaczęto uwzględniać stopień funkcjonowania osób w szeroko pojętym środowisku społeczno-gospodarczym.

dalszych sferach bliskości emocjonalnej. Jej zdolność i umiejętność pełnienia różnych ról społecznych. Kontekst rozpatrywany jest jako funkcjonowanie osoby w przestrzeni rodzinnej, społecznej i kulturowej (Otrębski, Mariańczyk, Amilkiewicz-Marek i in. 2022: 76–77).

W diagnozowaniu niepełnosprawności intelektualnej, inaczej zaburzeń rozwoju intelektualnego⁴, nadal uwzględnia się perspektywę medyczną, jednak analizie poddaje się dodatkowo inne wyżej wymienione obszary funkcjonowania człowieka. Zwracając tym samym uwagę na wzajemne oddziaływania szeroko pojętego środowiska „Według DSM-V niepełnosprawność intelektualna jest charakteryzowana przez deficyty w ogólnych umysłowych zdolnościach, które powodują nieprawidłowości w zachowaniu przystosowawczym” (Zasępa 2016: 43).

W Preambule Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych uznaje się, że „niepełnosprawność jest pojęciem ewoluującym i że niepełnosprawność wynika z interakcji między osobami z dysfunkcjami a barierami wynikającymi z postaw ludzkich i środowiskowymi, które utrudniają tym osobom pełny i skuteczny udział w życiu społeczeństwa na zasadzie równości z innymi osobami”⁵.

Międzynarodowa Klasyfikacja Uszkodzeń, Niepełnosprawności i Upośledzenia (*International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps, ICIDH*) wskazała obszary, w których funkcjonowanie osób z każdą niepełnosprawnością, w tym intelektualną, może być znacznie utrudnione. Są to m.in.: poruszanie się w przestrzeni, orientacja w otaczającym świecie, w tym wymiana informacji i wiedzy, praca zawodowa wraz z niezależnością ekonomiczną, integracja społeczna (Cytowska 2012: 74).

W odniesieniu do umiarkowanej niepełnosprawności intelektualnej, ICD-10 podaje, że wiek umysłowy u osób dorosłych osiąga 6–9 lat, ale „większość tych osób może osiągnąć pewien stopień niezależności w zakresie samoobsługi, jak również rozwinięte umiejętności adekwatnego komunikowania oraz uczenia się. Wiele osób dorosłych wymaga wsparcia, aby móc żyć i pracować w społeczeństwie” (ICD-10 2008: 244). Myślenie dzieci z umiarkowanym zaburzeniem rozwoju intelektualnego nie przekracza poziomu przedoperacyjnego, który jest dominujący w wieku przedszkolnym. Po 15. roku życia dostępne jest myślenie na poziomie operacji konkretnych, fundamentalnych dla wieku wczesnoszkolnego. Wypowiadają się pojedynczymi słowami lub krótkimi, prostymi zdaniami. Rozumieją proste, ukonkretnione wypowiedzi słowne. Zapamiętują mechanicznie poprzez wielokrotne powtarzanie, dominująca jest pamięć krótkotrwała. Dlatego też przyswojenie jakiegokolwiek materiału jest przedłużone w czasie i wymaga częstych powtórzeń. Przewaga pamięci mimowolnej nad ukierunkowaną utrudnia rozwój procesów poznaw-

⁴ Proponowane jest, aby określenie zaburzenie rozwoju intelektualnego traktować, jako tożsame z niepełnosprawnością intelektualną (Otrębski, Mariańczyk, Amilkiewicz-Marek i in. 2022: 78).

⁵ Dz. U. z 2012 r., poz. 1169, Preambuła pkt e.

czych i wyuczenie nie tylko materiału edukacyjnego, ale również czynności funkcjonalnych.

Relacje społeczne koncentrują się przede wszystkim wokół rodziny i najbliższych osób. Zdarzają się przyjaźnie lub relacje uczuciowe, jednak trudności w prawidłowym interpretowaniu zachowania społecznego mogą być źródłem rozterek i rozczarowań. Po wielu latach działań wspierających, osoby z umiarkowanym zaburzeniem rozwoju intelektualnego będą mogły żyć samodzielnie, przy wzmacnianiu osoby wspierającej. Będą potrafiły przygotowywać podstawowe posiłki, ubierać się, dbać o higienę osobistą. Słaba wytrzymałość fizyczna oraz mała precyzja ruchów generuje utrudnienia w pracy fizycznej osób z umiarkowanym zaburzeniem rozwoju intelektualnego. Możliwa jest jednak praca na stanowisku, które wymaga ograniczonych umiejętności pojęciowych i sprawności fizycznej przy otrzymanym dodatkowym wsparciu w środowisku pracy (Otrębski, Mariańczyk, Amilkiewicz-Marek i in. 2022: 82).

Praca i jej wartość w ujęciu teoretycznym

Praca stanowi ważną część życia człowieka „...*jest nieodłącznym losem człowieka świadczą narzędzia pracy odkrywane przez paleontologów i archeologów z każdego okresu życia ludzkiego, począwszy od najbardziej pierwotnych i prymitywnych, jak tzw. pięściaki*” (Gałkowski 1980: 17).. Dzięki czy poprzez pracę człowiek może zarówno rozwijać potencjał, doskonalić się, jak również dokonywać zmian w otaczającym świecie, „*Te pierwsze wartości można nazwać za kard. K. Wojtyłą wartościami osobowymi, te drugie – cywilizacyjnymi i kulturowymi*” (Gałkowski 1980: 212). Tak więc praca jest wartością, gdyż jest czynnikiem, który zmienia człowieka wewnątrz, personalistycznie⁶ oraz wprowadza przeobrażenia w otaczającej przestrzeni.

Przygotowanie do pracy rozpoczyna się od pierwszych lat życia dziecka przez formowanie tzw. umiejętności miękkich, np. umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych wraz z umiejętnością rozwiązywania konfliktów, porozumiewanie się z rówieśnikami i osobami starszymi, motywację do działania i współpracy, bezkonfliktowe wchodzenie w różne role, np. lidera i osoby podporządkowanej. A w obecnej rzeczywistości rynku pracy rozwój tych kompetencji trwa przez całą karierę zawodową. Poprzez wszystkie etapy edukacji sukcesywnie nabywane są dodatkowe umiejętności ukierunkowane na osiągnięcie kompetencji, zaradności i kwalifikacji zawodowych. W odniesieniu do osób z niepełnosprawnością inte-

⁶ Dokonywane przez pracę zmiany wewnętrzne są mocno zróżnicowane i uwarunkowane m.in. postawami moralnymi człowieka. Mogą prowadzić do myślowego, uczuciowego i mentalnego rozwoju, czyli udoskonalenia się lub degradacji człowieczeństwa. W pierwszym przypadku poprzez pracę będą rozwijane takie wartości, jak: współpraca, szacunek, dokładność, zdolność do przekształcania, odpowiedzialność za siebie i innych; w drugim: rywalizacja, samolubność, szkodzenie innym.

lektualną, akcenty aspektów pracy przenoszone są z kwalifikacji zawodowych na umiejętności społeczne, motywując do podejmowania trudu oraz nabywania konkretnych sprawności w prostych pracach użytecznych.

Praca występuje nie tylko w sferze zawodowej, w której istotną przesłanką jest zaspokojenie potrzeb materialnych pracownika, ale również powinna wypełniać potrzeby rozwoju osobistego oraz społecznego. W odniesieniu do osób z niepełnosprawnością dodatkowo pełni rolę rehabilitacyjną, w której istotnym elementem jest wzrost usprawnienia niepełnosprawnych funkcji, oraz świadomość wartości osobistej, przynależności do lokalnej grupy społecznej; subiektywnego poczucia: mogę, umiem, potrafię, jestem potrzebny, wynikającego z dokonanej refleksji.

Przysposobienie do pracy uczniów w umiarkowanym zaburzeniem rozwoju intelektualnego

Jednym z najważniejszych wyzwań stojących przed edukacją osób z niepełnosprawnością intelektualną jest przygotowanie uczniów do dorosłości i samodzielnego życia w obszarze społecznym i zawodowym, na miarę możliwości. Trudno jest natomiast wskazać, kiedy dokładnie zaczyna się dorosłość, gdyż wyznaczona jest nie poprzez wiek metrykalny, lecz dojrzałość w dwóch podstawowych sferach funkcjonowania: rodzinnej i zawodowej. *„Jednej i drugiej winny towarzyszyć: miłość – pojmowana jako emocjonalne zaangażowanie zarówno w związek partnerski, jak i wykonywanie zawodowych obowiązków, przywiązanie do miejsca pracy i identyfikowanie się z nim...; praca – związana zarówno z aktywnością zawodową...”* (Brzezińska 2005: 423–424). Ze względu na zakres tematyczny dorosłość będzie rozpatrywana tylko w kontekście roli zawodowej. Według Woynarowskiej człowiek dorosłym staje się poprzez rozwijanie u siebie tych cech osobowościowych oraz umiejętności i kompetencji, które generują pewne postawy prospołeczne oraz prozawodowe oraz *„...posiada zdolność samodzielnego kształtowania własnego życia i ma poczucie jego sensu”* (Woynarowska 2014: 166). W związku z tym, jak zauważa Woynarowska (2014: 166), osoby z niepełnosprawnością intelektualną, nie posiadając dostatecznych umiejętności pozwalających kształtować, kreować własne życie oraz role społeczne: bycie rodzicem, pracownikiem, są postrzegane przez pewne grupy społeczne jako niezdolne do osiągnięcia dorosłości i są uważane „jako wieczne dzieci”, co determinuje działania wspierające.

Dążąc do ukształtowania u osób z umiarkowaną lub znaczną niepełnosprawnością intelektualną oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi, kompetencji i umiejętności zawodowych niezbędnych do podjęcia pracy na wolnym lub chronionym rynku pracy, względnego usamodzielnienia się, zaradności życiowej i realizacji własnych potrzeb, motywacji do działania na rzecz siebie i najbliższego

środowiska, powołano rozporządzeniem MENiS z dnia 12 lutego 2002 r (Dz. U. Nr 15, poz. 142) szkoły przysposabiające do pracy (Golubiew, Krause 2007: 78–79). Kształcenie w tych szkołach może być realizowane do ukończenia przez ucznia 24, roku życia, i jest ostatnim etapem ścieżki edukacyjnej uczniów z niepełnosprawnością intelektualną (Rozporządzenie MEN z dnia 18 stycznia 2005 r. – Dz. U. Nr 19, poz. 166, & 3.1, pkt. 3 i 167 & 3.1, pkt. 3).

Cele, zadania, zakres przysposobienia do pracy reguluje *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół przysposabiających do pracy uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi* (Dz. U. z 2017 r., poz. 356)⁷. Celami szkoły przysposabiającej do pracy w kontekście pracy zawodowej są m.in.: kształtowanie poczucia odpowiedzialności za dokonywane wybory, kształtowanie ważnych kompetencji zawodowych wraz z kluczowymi postawami wobec pracy: kompetencji, umiejętności, motywacji i zaangażowania. Rozwijanie umiejętności oceny własnego profesjonalizmu oraz praktycznych umiejętności potrzebnych do podjęcia zatrudnienia i pełnienia ról zawodowych. Rozwijanie samodzielności i zaradności życiowej. Osiągnięcie praktycznych umiejętności potrzebnych na rynku pracy, wyzwolenie aktywności zawodowych uczniów oraz prawidłowego funkcjonowania w środowisku społecznym i zawodowym.

Realizacja celów jest dokonywana przez kształtowanie aktywnej postawy wobec pracy, motywacji, wiedzy, umiejętności i kompetencji w obszarze danej profesji oraz bezpiecznego zachowania się w miejscu pracy. Również z umiejętnościami związanymi z poszukiwaniem pracy oraz z aktywnością w sferze użyteczności publicznej. Odpowiedniego przygotowania do pełnienia ról zawodowych uczniowie nabywają szczególnie na zajęciach z funkcjonowania osobistego i społecznego oraz przysposobienia do pracy (Dz. U. z 2017 r., poz. 356).

Ograniczeniem zakresu działań zawodowych jest niepełnosprawność, zarówno jej stopień, jak i rodzaj. W odniesieniu do niepełnosprawności intelektualnej zostały wyróżnione co najmniej trzy stopnie oddziaływań w kontekście stopnia niepełnosprawności. Osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim samodzielnie mogą podejmować wyzwania na ogólnodostępnym rynku pracy, wykonując pracę na miarę swoich możliwości. Praca może być zmienna w czynnościach, lecz nieabsorbująca intelektualnie. Stąd też edukacja ukierunkowana na przygotowanie do pracy jest skierowana na naukę konkretnych profesjonalnych umiejętności oraz na komunikację społeczną. Ponadto dąży się do ukształtowania sumienności, dokładności, wytrwałości, dokończania powierzonych zadań.

⁷ Uczniowie SOSW w Niemieńsku realizowali Podstawę programową kształcenia ogólnego dla szkół przysposabiających do pracy uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi z 2017 r.

Osoby z umiarkowanym zaburzeniem rozwoju są zdolne do podejmowania zatrudnienia w zakładach pracy chronionej, na stanowiskach dostosowanych do indywidualnych umiejętności, przy stałym wsparciu osoby drugiej. W tym przypadku kształtowanie praktycznych umiejętności, które mogą zostać wykorzystane w życiu społecznym oraz na rynku pracy, są kluczowym elementem edukacji. *„W szkołach przysposabiających do pracy... uczniowie nie są przygotowywani do konkretnego zawodu, ale wyuczani prostych, podstawowych czynności wchodzących w jego skład, możliwych do wykorzystania np. w zakładach pracy chronionej lub zakładach aktywizacji zawodowej”* (Golubiew, Krause 2007: 79, za: Piszczek 2003).

Kolejnym stopniem oddziaływania jest przygotowanie osób ze znaczną niepełnosprawnością intelektualną do wyboru przyszłego zawodu. Młodzież ta może być zdolna do pracy w warunkach pracy chronionej, podobnie jak osoby z umiarkowaną niepełnosprawnością, jednakże wachlarz możliwości ich zatrudnienia jest znacznie ograniczony. Stanowisko pracy wymaga szczególnego dostosowania i wrażliwości pracodawcy na sprawność i potrzeby danej osoby. Prace powinny być proste, powtarzalne i konkretne przy stałym udziale osoby drugiej. Edukacja prozawodowa skupia się na kształtowaniu fundamentalnych umiejętności na danym stanowisku pracy oraz umiejętnościach samoobsługowych i społecznych.

Tak jak już wspomniano wcześniej, praca dla osób z niepełnosprawnością intelektualną ma wielorakie znaczenie: społeczne, rehabilitacyjne, poznawcze, materialne. Efekty edukacyjne są wykorzystywane nie tylko bezpośrednio na danym stanowisku, lecz również poza zakładem. Praktyczne umiejętności, które zostaną przyswojone przez wychowanków dzięki edukacji i praktyce, można zrealizować często w pracach domowych czy przydomowych, poprawiając w ten sposób dobrostan danej osoby. Tak więc posiada ona walor wewnętrznego doskonalenia się i materialnego dobrobytu.

Przysposobienie do pracy uczniów z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną zostanie omówione na przykładzie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Niemieńsku, w którym to wychowankowie mieli możliwość odbywania praktyk w lesie. Przygotowanie do pracy w lesie, według autorek, jest unikatowym rozwiązaniem w skali szkolnictwa specjalnego w Polsce.

Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Niemieńsku

Nemieńsko to osada położona w województwie zachodniopomorskim, w powiecie choszczeńskim, znajduje się tam zespół pałacowy, który został przystosowany do pełnienia funkcji placówki edukacji specjalnej. W 2004 roku w Niemieńsku rozpoczęła działalność ponadgimnazjalna Szkoła Specjalna Przysposo-

biająca do Pracy. W tym czasie do ośrodka w Niemieńsku dołączyły dzieci ze zlikwidowanego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Święciechowie. Wprowadzono także zajęcia rewalidacyjno-wychowawcze dla dzieci z głęboką niepełnosprawnością intelektualną. W dokumentacji dostępnej w archiwum SOSW stwierdzono, że do 2008 r. w ośrodku w Niemieńsku przebywało i uczyło się 498 uczniów. W sierpniu 2023 r. działalność SOSW w Niemieńsku została zakończona, a uczniowie zostali przeniesieni do pobliskich SOSW.

W skład SOSW wchodziły: Szkoła Podstawowa Specjalna, Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy, grupy wychowawcze i Wczesne Wspomaganie Rozwoju Dziecka. Uczęszczali tam uczniowie od 7 do 24 roku życia. W ośrodku działał wewnętrzny system doradztwa zawodowego skierowany do uczniów, ich rodziców i nauczycieli. W ramach systemu doradztwa prowadzone były zajęcia z przysposobienia do pracy, spotkania z rodzicami i spotkania z przedstawicielami instytucji wspierających wewnętrzny system opiekuńczo-edukacyjny. Planując działania zawodowe w szkole specjalnej przygotowującej do pracy opracowano Program praktyk, który był realizowany w ramach przedmiotu przygotowanie do pracy. Zajęcia praktyczne odbywały się na terenie szkoły, jak i poza placówką.

Każdego roku uaktualniano założenia programowe, uzgadniając roczne plany współpracy. Praktyki obejmowały uczniów klas I–III. O udziale uczniów w zajęciach decydował zespół nauczycieli i specjalistów, rodziców/opiekunów oraz sama osoba z niepełnosprawnością. Praktyki miały charakter sezonowy. Umożliwiały wykonywanie różnorodnych zadań i czynności. W zajęciach poza szkołą brały udział grupy 2–6-osobowe pod opieką dwóch nauczycieli. Zadaniem nauczycieli było bezpośrednie wspomaganie uczniów w czasie pracy, stosowanie instrukcji słownej, obserwacja, pokaz poprawnego wykonania zadania, a także motywowanie uczniów do aktywności i jak największej samodzielności.

Głównym celem programu praktyk było przygotowanie uczniów do dorosłości, w szczególności przez *„poznanie rzeczywistych warunków funkcjonowania na rynku pracy, umożliwienie im nabywania umiejętności praktycznych, podjęcie zatrudnienia na otwartym lub chronionym rynku pracy”* (Program praktyk w Niemieńsku, 2020).

Nadleśnictwo Głusko – uwarunkowania przyrodnicze

Lasy Państwowe w ramach realizacji funkcji społecznych prowadzą działania edukacyjne. Celem ich jest *„upowszechnienie w społeczeństwie wiedzy o ekosystemach leśnych, funkcjach lasu, zrównoważonej gospodarce leśnej oraz kształtowanie postaw i podnoszenie świadomości w zakresie racjonalnego i odpowiedzialnego korzystania z zasobów leśnych”* (Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych, 2020).

Nadleśnictwo Głusko jest położone na terenie Pojezierza Dobiegniewskiego i Równiny Drawskiej. Jego krajobrazy roślinne są mozaikowate, składają się na nie bory sosnowe, bory mieszane, grądy, buczyny i dąbrowy. Do istniejących form ochrony przyrody na terenie Nadleśnictwa Głusko należą:

- 2 Rezerwaty przyrody („Torfowisko Osowiec”, „Flisowe źródlika”);

- 3 obszary chronionego krajobrazu („Puszcza Drawska”, „Rzeka Korytnica”, „Puszcza nad Drawą”);
- 2 obszary Natura 2000;
- 4 pomniki przyrody.

Na terenie Nadleśnictwa Głusko stwierdzono występowanie wielu chronionych i rzadkich gatunków zwierząt. Zinventaryzowano rzadkie gatunki grzybów chronionych: smardz (*Morchella sp.*), sromotnik bezwstydy (*Phallus impudicus*), szmaciak gałęzisty (*Sparassis crispa*) i porostów: chrobotek (*Cladonia sp.*).

Wśród roślin chronionych, zagrożonych i rzadkich występują: mchy, np. torfowiec kończysty (*Sphangum fallax*), płonnik pospolity (*Politrichum strictum*), błyszczące włoskowate (*Tymentypnum nitens*), widłoząb błotny (*Dicranum bonjeani*); paprotniki, np. paprotnica krucha (*Cystopteris fragilis*), widłak spłaszczony (*Diphosiastrum complanatum*), nerecznica grzebieniasta (*Dryopteris cristata*), skrzyp bagienny (*Equisetum fluviatile*); nasienne, np. orlik pospolity (*Aquilegia vulgaris*), pomocnik baldaszkowy (*Chimaphila umbellata*), storczyk Fuchsa (*Dactylorhiza maculata*), wawrzynek wilczelyko (*Daphne mezereum*), lilia złotogłów (*Lilium martagon*).

Drawieński Park Narodowy i sąsiadujące z nim Nadleśnictwo Głusko posiadają liczne tereny atrakcyjne pod względem rekreacyjnym i turystycznym. Bogactwo przyrodnicze sprawia, że ziemia dobiegniewska jest ciekawa krajoznawczo, posiada liczne walory historyczne i krajobrazowe. Nadleśnictwo posiada także obiekty turystyczne i edukacyjne.

Współpraca między SOSW w Niemieńsku a Nadleśnictwem Głusko

Od 2019 roku podpisano każdego roku porozumienie pomiędzy Specjalnym Ośrodkiem Szkolno-Wychowawczym w Niemieńsku a Nadleśnictwem Głusko celem realizacji praktyk. Celami praktyki było m.in. rozwijanie indywidualnych predyspozycji ucznia, jego praktycznych umiejętności, przestrzeganie dyscypliny pracy, kształtowanie właściwej postawy wobec pracy, wykorzystanie nabytej wiedzy i umiejętności w życiu codziennym i sytuacjach w pracy, nabywanie umiejętności współdziałania w zespole. Jednym słowem, kształtowanie etosu pracy i odpowiedzialności za siebie, za zwierzęta i rośliny występujące na obszarach leśnych.

Nadleśnictwa opracowują 10-letnie plany edukacyjne. Każdego roku przygotowywane są *Roczne plany działalności edukacyjnej* wynikające z planów długoterminowych i stanowiące ich uszczegółowienie. Od roku 2017 w rocznych planach Nadleśnictwa Głusko istnieją zapisy o wspólnych działaniach ze SOSW w Niemieńsku. Działania te obejmowały: „Udział w pracach na rzecz lasów, termin – działania ciągłe (w miarę potrzeb); adresaci – wychowankowie ośrodka szkolno-

wychowawczego. Prace w ramach praktyk, np. zdejmowanie osłonek, czyszczenie budek lęgowych, uzupełnianie sadzonek w remizach dla ptaków, konserwowanie drewnochronem urządzeń turystycznych⁸.

Tabela 2. Porównanie prac proponowanych w Porozumieniach w latach 2019–2023

Data podpisania	15.04.2019	07.10.2020	30.11.2021	01.09.2022
Okres obowiązywania	IV–VI.2019	X.2020–VI.2021	XI.2021–VI.2022	IX.2022–VI.2023
Proponowane prace	Prace porządkowe przy parkingach leśnych i pasach przydrożnych lasu	Prace porządkowe przy parkingach leśnych i pasach przydrożnych lasu	Prace porządkowe przy parkingach leśnych i pasach przydrożnych lasu	Prace porządkowe przy parkingach leśnych i pasach przydrożnych lasu
	Odnawianie parkingów leśnych	Odnawianie parkingów leśnych	Odnawianie parkingów leśnych	Odnawianie parkingów leśnych
	Czyszczenie pasów p.poż. w lesie	Czyszczenie pasów p.poż. w lesie	Czyszczenie pasów p.poż. w lesie	Czyszczenie pasów p.poż. w lesie
	Zbieranie osłonek z drzew	Zbieranie osłonek z drzew	Zbieranie osłonek z drzew	Zbieranie osłonek z drzew
		Sadzenie lasu	Sadzenie lasu	Sadzenie lasu
			Inne proste prace wyznaczone przez organizatora	Inne proste prace wyznaczone przez organizatora

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanego Programu praktyk w SOSW w Niemieńsku, w zasobach SOSW w Niemieńsku.

Każdego roku ustalano zakres prac planowanych dla uczniów. Wraz ze wzajemnym poznaniem i obserwacją uczniów poszerzano i zmieniano ofertę, dostosowując ją do możliwości podopiecznych i aktualnych potrzeb nadleśnictwa. Leśnicy wskazywali teren, prowadzili przygotowanie stanowiskowe, instruktaż danych prac. Uczniowie wspomagani przez nauczycieli wykonywali zadania. Materiały i sprzęt potrzebny do pracy dostarczało Nadleśnictwo Głusko.

⁸ Plan działalności edukacyjnej Nadleśnictwa Głusko na rok 2020, 2021, 2022, 2023. W latach 2017 i 2019 prace określone były jako wykonywane w ramach terapii zajęciowej. Nie udostępniono Planu edukacji na rok 2018.

Praktyki w Nadleśnictwie Głusko

W ramach praktyki uczniowie budowali schrony dla nietoperzy, budki dla ptaków, hotele dla owadów. Do budowy wykorzystywano materiały pochodzące z rozbiórek płotów przy parkingach leśnych lub fragmenty daszków. Znaczny udział materiałów potrzebnych do budowy hoteli dla owadów uczniowie zebrali samodzielnie. Kształtowano w ten sposób idee zrównoważonego rozwoju i recyklingu. Budki zostały przywiezione i wywieszane przez uczniów w lesie, hotele ustawiono w pobliżu siedziby nadleśnictwa.

Uczniowie zbierali osłonki chroniące młode drzewka zgryzane przez zwierzęta. Przygotowywali budki lęgowe dla ptaków, schrony dla nietoperzy, hotele dla owadów. Zadaniem uczniów było też czyszczenie budek lęgowych. W pierwszym roku współpracy uczniowie czyścili budki, w kolejnych latach przeprowadzano także inwentaryzację budek. Uczniowie uczyli się wypełniania formularzy zawierających informacje o zasiedleniu budki, jej stanie technicznym. W trakcie praktyk młodzież przeprowadzała ocenę i naprawę ogrodzeń. Uczniowie określali stan ogrodzeń i wykonywali drobne prace, jak np. przybijanie skobli. Kształtowanie wrażliwości i odpowiedzialności przyrodniczej realizowano też przez wywieszanie karmy dla ptaków. Uczniowie rozwieszali kule z ziarnem w wybranych miejscach.

Częstotliwość zajęć była zróżnicowana w zależności od pory roku i potrzeb zakładu pracy. Zwykle zajęcia odbywały się raz w tygodniu. Mimo zlokalizowania szkoły w parku leśnym, przebywanie w lesie było dla uczniów nowym doświadczeniem. Podczas pierwszych zajęć nie czuli się oni komfortowo. Wyrażali głośno swoje obawy. Nauczyciele własnym przykładem motywowali uczniów do działania.

Ocena wiedzy i umiejętności uczniów po odbyciu praktyk

W czerwcu 2023 r. zweryfikowano stan wiedzy i umiejętności czworga uczniów (wszystkich obecnych w danym dniu w klasie) Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Niemieńsku, stosując wywiad i ankietę dla nauczyciela, leśników oraz dyrektora ośrodka. Materiał diagnostyczny został podzielony na grupy:

- a) sadzenie lasu,
- c) zwierzęta w lesie – ptaki,
- d) zwierzęta w lesie – zimą,
- e) bezpieczne zachowanie się w lesie,
- f) ochrona lasu,
- g) praca w lesie.

Poniżej zostaną omówione kompetencje uczniów w zakresie „pracy w lesie”.

Krótką charakterystyka uczniów

Pierwszy uczeń klasy III z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną, od 4 lat przebywał w SOSW w Niemieńsku, miał 22 lata. Na początku praktyk w lesie bał się chodzić po nierównej powierzchni i stał z boku, tuż przy samochodzie nieoddalając się od niego. Stopniowo dzięki wsparciu leśniczego, nauczycieli i pozostałych uczestników praktyki przełamywał strach i włączał się w aktywności wynikających z programu praktyk. Ostatecznie polubił przebywać w lesie i uczestniczyć w praktykach szkolnych. Na praktykach najbardziej lubił malować.

Drugi uczestnik-praktyk był uczniem klasy II i od dwóch lat uczęszczał do SOSW w Niemieńsku, miał 21 lat. Posiadał niepełnosprawność sprzężoną w postaci umiarkowanej niepełnosprawności intelektualnej oraz niedowładu prawej kończyny górnej. Lubił przebywać w lesie i pomimo niepełnosprawności ruchowej sumiennie i aktywnie uczestniczył w praktykach szkolnych. Wykazywał się dużą pracowitością i dokładnością w działaniach. Na praktykach w lesie najbardziej lubił malować infrastrukturę leśną.

Trzeci uczeń uczęszczał do klasy III i posiadał umiarkowane zaburzenie rozwoju intelektualnego. Od czterech lat należał do SOSW w Niemieńsku. Szczególnie lubił przebywać i malować infrastrukturę w lesie. Praktyka sprawiała mu przyjemność.

Czwarty uczeń posiadał umiarkowane zaburzenie rozwoju intelektualnego, i od 4 lat uczęszczał do SOSW w Niemieńsku, miał 21 lat. Chętnie rozmawiał (i włączał się do rozmowy), udzielał odpowiedzi, chociaż został przyjęty do Ośrodka z diagnozą mutyzmu. Jednakże dzięki zaangażowaniu nauczyciela i bezpiecznym warunkom uczeń stał się w klasie prymusem. Nauczony w domu pracy również został przodownikiem pracy na praktykach w lesie. Lubił przebywać i pracować w lesie.

Poniżej zostaną przedstawione osiągnięcia w zakresie pracy w lesie.

SADZENIE LASU

Ustalenie stanu wiedzy na temat sadzenia lasu obejmowało: znajomość nasion dębu, części roślin, przyrządów potrzebnych do sadzenia lasu oraz satysfakcję z wykonanej pracy.

Pierwszy uczeń nie orientował się z jakich nasion wyrosnie dąb, wskazywał na kasztan oraz szyszki sosny. Rozpoznał korzeń oraz częściowo wiedział, co jest potrzebne do sadzenia lasu, pokazując na rękawiczki i sadzonkę. Pominął tym samym łopate. Odpowiadając na pytanie: *Co najbardziej lubisz przy sadzeniu lasu?* –

opisywał czynności zobrazowane obrazkiem: *kopać, roślina*, jako wybór sadzonki oraz *wykopywać dołek*, zamiast udeptywanie.

Drugi uczeń nie wiedział z jakich nasion wyrosnie dąb, wskazując na szyszkę sosny. Wiedział gdzie jest korzeń w sadzonce. W pełni poprawnie wybrał, to co jest potrzebne do sadzenia lasu i najbardziej lubił podczas sadzenia udeptywać dookoła posadzoną sadzonkę.

Trzeci uczeń nie wiedział z jakich nasion wyrosnie dąb, wskazując na kasztan. Prawidłowo rozpoznał korzeń w sadzonce, jednak wybierając miotłę, łopatę i rękawice, nie wskazał całkowicie poprawnie, co jest potrzebne do sadzenia drzewek. Odpowiadając na pytanie dotyczące, co najbardziej lubił robić przy sadzeniu powiedział, że *chodzić po lesie*, nie sugerując się obrazkami.

Czwarty uczeń wskazał na kasztan jako na nasiono, z którego wyrosnie dąb. Prawidłowo rozpoznał korzeń na sadzonce. Nie w pełni poprawnie określił, co jest potrzebne do posadzenia sadzonki, wybierając łopatę, miotłę, rękawice. Pomimo pracowitości i zaangażowania na praktykach powiedział, że najbardziej przy sadzeniu lasu lubił *chodzić po lesie*.

Analizując odpowiedzi uczniów, nauczyciela i leśnika można stwierdzić, że uczniowie wiedzieli, co należy zrobić, aby posadzić las. Odróżniali korzeń od innych części roślin oraz wiedzieli, że korzeń powinien być na dole rośliny. Jednakże nie mieli świadomości, z jakich nasion wyrasta dąb. Wszyscy bowiem nie wybrali żołądzia, lecz kasztan bądź szyszkę sosny. Nauczyciel stwierdził, że część uczniów powinna wykazać się znajomością tego zagadnienia. Jeden uczeń w pełni prawidłowo określił, co jest potrzebne do sadzenia lasu, pozostali podawali częściowo poprawne odpowiedzi. Przy sadzeniu lasu dwóch uczniów najbardziej lubiło chodzić po lesie. Inni udeptywać wokół sadzonkę lub odpowiadali na pytanie nie wprost, opisując co dzieje się na obrazkach.

Zarówno nauczyciel, jak i leśnik wskazywali, że uczniowie posiadają tylko częściowo poprawną wiedzę w zakresie sadzenia lasu. Na pewno w sytuacji praktycznego wyboru na terenie lasu mogło być więcej prawidłowych odpowiedzi, gdyż kontekst w rozeznaniu osób z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną posiada istotne znaczenie. Natomiast bardzo pozytywną sytuacją jest, że wszyscy uczniowie podjęli trud uczestniczenia w diagnozie stanu wiedzy oraz udzielali odpowiedzi na wszystkie zadania. Nie było sytuacji czynnej lub biernej odmowy.

DOKARMIANIE ZWIERZĄT

Kolejna weryfikacja wiedzy i umiejętności dotyczyła karmienia i dokarmiania zwierząt, w tym ptaków. Pierwszy i trzeci uczeń wybrał ziarna i liście, tym samym rozwiązyali zadanie częściowo poprawnie. Drugi i czwarty uczeń udzielili prawidłowej odpowiedzi, wskazując tylko na ziarna. Żaden z uczniów nie wytypował cukierków.

Na pytanie: *co to jest paśnik*, uczeń pierwszy w ogóle nie odpowiedział, drugi *daje się zwierzętom jedzonko*, i taka odpowiedź jest prawidłowa, trzeci uczeń podjął trud, ale powiedział *nie wiem*, czwarty – *dla zwierząt*. Tak więc uczniowie w dwóch przypadkach odpowiedzieli prawidłowo. Natomiast żaden z uczniów już nie odpowiedział na pytanie *po co jest paśnik?* Z wypowiedzi nauczyciela wynikało, że troje uczniów powinno znać prawidłową odpowiedź. Leśniczy wskazał, że dwoje uczniów powinno wiedzieć, co to jest paśnik i do czego służy.

Na podstawie deklaracji ustnych nauczyciela i leśnika można przypuszczać, że w sytuacjach praktycznych, na terenie lasu wszyscy uczniowie wiedzieliby, co to jest paśnik oraz jakie zwierzęta będą z niego korzystały.

Na pytanie: *Nazwij i wybierz obrazek, dla którego zwierzęcia przygotowuje się karmę* – wszyscy uczniowie wybrali na obrazku sarnę. I była to prawidłowa odpowiedź. Jeden uczeń dodatkowo dodał – *konie jedzą sianko*. Nauczyciel i leśniczy podali, że wszyscy uczniowie wiedzą, jakie zwierzęta jedzą karmę.

Podsumowując wiedzę uczniów w zakresie dokarmiania zwierząt, można stwierdzić, że mieli oni pewne trudności w zadaniu obejmującym wskazanie przeznaczenia paśnika oraz dla jakiego zwierzęcia przygotowuje się karmę. Zarówno nauczyciel, jak i leśnik wskazali na większą wiedzę oczekiwaną od uczniów niż oni się wykazali. Dokarmianie zwierząt przeprowadza się zimą i to tylko przy określonych warunkach pogodowych, czyli co najmniej sześć miesięcy wcześniej niż była przeprowadzona ocena. Okres przerwy w działaniach przy paśniku mógł spowodować słaby wynik w odpowiedziach uczniów i tym samym różnicę w przeświadczeniu nauczyciela i leśnika o większej wiedzy młodzieży niż otrzymane wyniki.

PRACA W LESIE

Sprawdzano również satysfakcję uczniów z pracy fizycznej w lesie. Uczniowie mieli za zadanie udzielić odpowiedzi na pytanie: *Co najbardziej lubiłeś, lubiłaś robić podczas naprawiania budek lęgowych?* Zrealizowali to w następujący sposób: uczeń pierwszy pokazał obrazek z czyszczeniem budki lęgowej; drugi również wskazał ten sam obrazek, uzasadniając *czyścić, aby mieli porządek*. Dodatkowo nazywał co było zilustrowane na kolejnych obrazkach. Kolejny uczeń wybrał prawidłowy obrazek, i tak jak poprzednik opisał, co zostało zilustrowane na pozostałych obrazkach. Ostatnia osoba również wybrała czyszczenie budki lęgowej. Tak więc wszyscy uczniowie wybrali czyszczenie budek lęgowych i chętnie udzielali odpowiedzi.

Czyszczenie budek lęgowych w praktyce było zadaniem bardzo trudnym dla osób z umiarkowanym zaburzeniem rozwoju intelektualnego, gdyż było ono powiązane z wejściem na wysoką drabinę i wykonywaniem czynności porząd-

kowych. Należało wykazać się równowagą ciała, dokładnością przy sprzątaniu i odpowiedzialnością za siebie i innych. Zachować się zgodnie ze standardami bezpieczeństwa w pracy.

Na pytanie wspierane obrazkami, *co jest potrzebne do malowania płotu i daszków na parkingu w lesie* – uczniowie jednomyślnie i zgodnie, niezależnie od siebie, wskazali na pędzel, farby i fartuch, udzielając w ten sposób w pełni poprawnych odpowiedzi. Kolejne pytanie dotyczyło sprawdzenia wiedzy uczniów na temat narzędzi potrzebnych do naprawy ogrodzenia w lesie. Troje wybrało wszystkie prawidłowe obrazki: młotek, gwoździe oraz skobel. Czwarty uczeń zapomniał o gwoździach.

Uczniowie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Niemieńsku wiedzieli, co jest potrzebne do malowania i naprawy ogrodzeń. Widzieli sens pracy oraz mieli osobistą satysfakcję z pracy. Co z pewnością jest ogromną zasługą nauczycieli oraz pracowników Nadleśnictwa Głusko bezpośrednio sprawujących opiekę i nadzór nad praktyką.

Podsumowanie osiągnięć uczniów

Przeprowadzona ocena stanu wiedzy i umiejętności uczniów pozwalają stwierdzić, że młodzież z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Niemieńsku uczestnicząca w praktykach posiadała zrozumienie użyteczności wykonywanej pracy. Las nie był dla uczniów środowiskiem nowym. Ośrodek i internat były położone w otoczeniu lasów i wyjazd na praktyki był dla uczniów atrakcyjny. Cieszyli się na dzień, w którym będą odbywały się praktyki. Uczniowie lubili zajęcia, nie obawiali się wysokości, ani szerszeni w czasie prowadzonych prac na drabinie. Podkreślić należy, że wykonywali prace przydatne dla nadleśnictwa. Uczniowie mieli stopniowany poziom trudności. Było to szczególnie zauważalne przy pracach dotyczących budek lęgowych. Rozpoczynali działania od sprzątania budek, a następnie ich naprawy. Z czasem prowadzili inwentaryzacje wypełniając formularze dotyczące zasiedlenia budek. Rozumieli cel zawieszania i czyszczenia budek. Znajdowali w nich gniazda, skorupki jajek i wiedzieli dlaczego tam były. Pamiętali na czym polegała ta praca i w kolejnych sezonach wiedzieli już jakie czynności będą wykonywali. Odnawiali parkingi leśne. Dla uczniów była to możliwość poznania specyfiki pracy, a nadleśnictwo nie zatrudniało już osób do wykonania tych prac.

Praktyki wpłynęły też na zainteresowania uczniów. Jeden z chłopców w wolnym czasie, podczas pobytu w domu, prosił o zakup farb, pędzli i pomalował drewniane elementy infrastruktury ogrodowej. Malowanie było czynnością lubianą przez uczniów. Uczniowie wiedzieli czemu służy ich praca, poznali jej uży-

teczność. Twierdzili, że odnawiają parkingi, aby było ładnie. Poznali też prawidłowe zachowania w lesie. Wiedzieli, że należy po sobie sprzątać, zauważali pozostawione śmieci. W czasie praktyk dbali o porządek w lesie zbierając osłonki chroniące drzewa. Dostrzegali różnorodność biologiczną i mnogość organizmów. Dbali o owady przygotowując dla nich hotele w pracowniach. W czasie sadzenia nauczyli się rozpoznawania części roślin. Można zauważyć duży przyrost wiedzy i umiejętności, gdyż pierwsze próby sadzenia nie zawsze należały do udanych i niektóre sadzonki były posadzone korzeniem ku górze. Dzień praktyk w lesie kończył się podsumowaniem prac przy ognisku. Młodzież bardzo lubiła wspólne posiłki w lesie, kończące pracę.

Na uwagę zasługuje ogrom pracy wykonywanej przez nauczycieli – opiekunów praktyk. Nauczyciele wspólnie z uczniami wykonywali zadania, przygotowując ich i tłumacząc działania.

Dyskusja

Beata Cytowska (2012: 172) zwraca uwagę na fakt mało przydatnego przygotowania zawodowego uczniów z niepełnosprawnością intelektualną, realizowanego w istniejących w tym czasie szkołach zawodowych specjalnych. W praktyce traktuje się je bardziej jako przedłużenie edukacji niż naukę konkretnych umiejętności zawodowych. Przygotowanie zawodowe zostało scedowane, jak twierdzi autorka, na warsztaty terapii zajęciowej oraz programy wspomaganego zatrudnienia. Akcentuje, że *„...w procesie preorientacji zawodowej (nie tylko wobec uczniów z niepełnosprawnością intelektualną) podkreśla się znaczenie doboru profilu kształcenia zawodowego do wymagań rynku pracy, głównie w pobliżu miejsca zamieszkania...”* (Cytowska 2012: 172). W omawianym przypadku dzięki osobistemu zaangażowaniu nauczycieli SOSW w Niemieńsku wraz z pracownikami Nadleśnictwa Głusko zrealizowano postulat kształcenia prozawodowego z uwzględnieniem lokalnych potrzeb.

Zgodnie z Rozporządzeniem MEN z 14 lutego 2017 r., przysposobienie do pracy ma na celu nabycie praktycznych umiejętności niezbędnych do podejmowania w różnych dziedzinach pracy oraz poprawnego funkcjonowania w życiu społecznym i zawodowym. Cel ten został zrealizowany, bowiem uczniowie SOSW w Niemieńsku nauczyli się konkretnych umiejętności i dysponowali kompetencjami, które były wykorzystywane w pracach użytecznych leśnictwa. Wykonywali te zadania, które w innych okolicznościach przeprowadzałyby firmy zewnętrzne, za odpowiednie wynagrodzenie.

Zakrzewska-Manterys (2012: 31–33) zwraca uwagę, że szkoły przysposabiające do pracy – nie ucząc konkretnego zawodu – zwiększają jednak możliwości

zatrudnienia w małych przedsiębiorstwach, organizacjach przy wykonywaniu prostych, drobnych prac. Wyniki osiągnięć uczniów SOSW w Niemieńsku pośrednio potwierdzają tę tezę (nie były weryfikowane dalsze losy wychowanków). Według opinii własnych uczniów, nauczyciela, leśników i na podstawie rozmów nauczyciela z rodzicami młodzieży podkreślają, że znacznie wzrósł poziom sprawności fizycznej podopiecznych oraz ich osobiste zaangażowanie w prace fizyczne, nawet w domu – szczególnie malowanie powierzchni. Dodatkowo nauczyli się współpracować ze sobą oraz starali się kończyć swoje prace użyteczne. Umiejętności te będą mogły być dodatkowo wykorzystane w zakładach pracy chronionej lub zakładach aktywizacji zawodowej.

SOSW w Niemieńsku we współpracy z Nadleśnictwem Głusko stworzyli praktyczne warunki sprzyjające rozwojowi umiejętności osobistych oraz prozawodowych uczniów z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną. Młodzież miała możliwość bezpośredniej pracy w lesie na rzecz lokalnej gospodarki leśnej. Takie działania są według autorek tekstu wyjątkowe, innowacyjne. Bywają bowiem takie szkoły, które nie prowadzą systematycznych praktyk. *„Szkoła nie prowadzi systematycznych praktyk zawodowych w otwartym środowisku, nie współpracuje również z organizacjami organizującymi wspierane staże pracy, nie współpracuje z doradcami zawodowymi. Nauczycielki uważają, że to jeszcze nie czas na ten etap w życiu ich uczniów”* (Wojnarowska 2014: 179).

Współpraca SOSW w Niemieńsku z Nadleśnictwem Głusko wykazała, że można stworzyć model prozawodowych działań dla dzieci z umiarkowanym zaburzeniem rozwoju intelektualnego, z uwzględnieniem lokalnych potrzeb, tworzyć dzieła użyteczności gospodarczej. I chociaż, tak jak twierdzi Zakrzewska-Manterys (2012), uczniowie nie zdobywają konkretnych kwalifikacji zawodowych, lecz dzięki aktywności w środowisku uczniowie nabywają większą sprawność fizyczną i motywację do działania i pracy poza obowiązkowymi zajęciami szkolnymi. Przenoszą nabyte umiejętności na inne obszary działania (praca w domu), zwiększając tym samym swoją motywację do pracy i osiągając z niej wewnętrzną satysfakcję.

SOSW w Niemieńsku we współpracy z Nadleśnictwem Głusko stworzyli przykład dobrej i zarazem innowacyjnej praktyki pedagogicznej w ramach przysposobienia do pracy uczniów z umiarkowanym zaburzeniem rozwoju intelektualnego. Uczniowie na łonie przyrody, bezpośrednio w lesie, bliskim sobie otoczeniu nabywali umiejętności potrzebne do bycia zaradnym i gospodarnym pracy. Wykonywali konkretne, użyteczne prace na rzecz gospodarki leśnej i doświadczali wartości jej wykonywania, co dodatkowo ich motywowało. Nabyte umiejętności już samodzielnie przenosili na prace w domu, dzięki czemu również w środowisku domowym byli bardziej aktywni w pracy. Ponadto dzięki praktykom uczniowie osiągnęli większą sprawność fizyczną, w zakresie siły, równowagi ciała,

precyzji ruchów. Uczyli się współpracować w grupie, być odpowiedzialnymi za siebie i innych.

Bibliografia

- Baraniak B. (2012), *Człowiek w pedagogice pracy*, Difin SA.
- Brzezińska A.I. (2005), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, GWP.
- Cytowska B. (2012), *Trudne drogi adaptacji. Wątki emancypacyjne w analizie sytuacji dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną we współczesnym społeczeństwie polskim*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Drabik L., Kubisiak Sokół A., Sobol E., Wiśniakowska L. (2006), *Słownik języka polskiego*, PWN.
- Drzeżdżon W. (2007), *Wartości pracy wśród młodzieży szkół zawodowych*, Wydawnictwo Bernardinum.
- Gałkowski J.W. (1980), *Praca a człowiek*, Instytut Wydawniczy PAX.
- Gidens A. (2017), *Socjologia*, PWN.
- Golubiew M., Krause A. (2007), *Szkolnictwo specjalne – krajobraz po reformie* [w:] Z. Janiszewska-Nieścioruk (red.), *Problemy edukacji integracyjnej dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną* (s. 77–90), Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Karney J.E. (2007), *Psychopedagogika pracy*, Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Kirenko J. (2007), *Indywidualna i społeczna percepcja niepełnosprawności*, Wydawnictwo UMCS.
- Kusialska K. (2010), *Aspiracje życiowe młodzieży stającej u progu dorosłości*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Otrębski W., Mariańczyk K., (2022), *Zaburzenia rozwoju intelektualnego* [w:] W. Otrębski, K. Mariańczyk, A. Amilkiewicz-Marek i in., *Podręcznik metodyczny. Standardy przebiegu oceny funkcjonalnej oraz planowania wsparcia edukacyjno-specjalistycznego w przypadku występowania następujących trudności: uszkodzenie słuchu; dysfunkcja wzroku; specyficzne zaburzenia uczenia się; zaburzenia rozwoju mowy i języka; zaburzenia rozwoju intelektualnego; zaburzenia ze spektrum autyzmu (ASD); zaburzenia zachowania i emocji* (s. 75–85), Wydawnictwo KUL.
- Olszewski S., Parys K. (2016), *Zrozumieć chaos. Rzecz o terminach i znaczeniach im nadawanych w pedagogice specjalnej*, Wydawnictwo Naukowe UP.
- Piszczek (2003), *Aktywizacja zawodowa uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym i znacznym*, CMPP-P.
- Schultz D.P., Schultz S.E. (2002), *Psychologia a wyzwania dzisiejszej pracy*, PWN.
- Woynarowska A. (2014), *Zadania szkół przysposabiających do pracy jako miejsca wsparcia dorastania młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną do bycia dorosłym*, *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, 14: 164–183.
- Zakrzewska-Manterys E. (2012), *Szkoły przysposabiające do pracy – zło konieczne czy nowoczesna forma edukacji dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym?*, *Trendy. Internetowe czasopismo edukacyjne*, 3.
- Zasępa E. (2016), *Osoba z niepełnosprawnością intelektualną. Procesy poznawcze*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

Akty prawne

Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169).

Rozporządzenie MEN z dnia 14.02.2017 r. (Dz. U. z 2017, poz. 356).

Rozporządzenie MEN z dnia 18.01.2005 r. (Dz. U. nr 19, poz. 166, 167).

Ustawa z dnia 14.12.2016 r. (Dz. U. z 2016 r., poz. 59 art. 18).

Inne dokumenty

Plan działalności edukacyjnej Nadleśnictwa Głusko na rok 2020, 2021, 2022, 2023, niepublikowane dokumenty w zasobach Nadleśnictwa Głusko.

Program ochrony przyrody, <https://www.gov.pl/web/nadlesnictwo-glusko/plan-urzadzenia-lasu>.

Program praktyk w Specjalnym Ośrodku Szkolno Wychowawczym w Niemieńsku, dokument niepublikowany, w zasobach SOSW w Niemieńsku, 2020.

Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych (2020), <https://www.lasy.gov.pl/pl/informacje/publikacje/informacje-statystyczne-i-raporty/raporty-z-dzialalnosci-edukacyjnej-lasow-panstwowych>.

Źródła internetowe

https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5487/26/3/1/osoby_niepelnosprawne_w_2021_r.pdf.

<https://stat.gov.pl/Klasyfikacje/doc/icd10/pdf/ICD10TomI.pdf>.